

Tomaž Pavlin

150-letnica ustanovitve Južnega Sokola

»V PESTI SILA, V SRCU ODLOČNOST, V MISLIH DOMOVINA«: 150-letnica ustanovitve Južnega Sokola, matice sokolskega gibanja, slovenske telovadbe/gimnastike in telesne vzgoje

Muzej slovenske novejšje zgodovine, 5. in 6. december 2013, Ljubljana

V viteški dvorani Muzeja novejšje zgodovine Slovenije v Cekinovem gradu ob dvorani Tivoli v Ljubljani je potekal 5. in 6. decembra 2013 posvet z zgoraj citiranim naslovom v soorganizatorstvu že imenovanega muzeja, Fakultete za šport Univerze v Ljubljani in Zavoda za šport Republike Slovenije Planica. Posvet sta finančno omogočila Fundacija za financiranje športnih organizacij v Republiki Sloveniji in Fakulteta za šport.

Posvet so z nagovori pozdravili dr. Janez Kocijančič, predsednik OKS, dr. Milan Žvan, dekan Fakultete za šport, in Dejan Crnek, predsednik ŠD Narodni dom in aktualne Sokolske zveze Slovenije, ki je bila obnovljena v času samostojne Slovenije. Društvo je tudi naslednik Južnega Sokola, torej je najstarejše slovensko društvo.

Posvet je bil organiziran v znak proslavitve častitljive obletnice – 150-letnice – ustanovitve prvega slovenskega telovadnega društva Južni Sokol leta 1863. Naslov je bil povzet iz sokolske zgodovine, to je bilo namreč eno od starejših sokolskih gesel, ki so ga uporabili tudi ob priliki vsesokolskega zleta v Ljubljani leta 1922. Ta zlet ni bil prvi sokolski zlet na Slovenskem, je bil pa prvi zlet jugoslovanskega sokolstva, potem ko so se slovenski, hrvaški in srbski sokoli po

ustanovitvi jugoslovanske države leta 1919 združili v enotno Jugoslovansko sokolsko zvezo. Nova zveza se je včlanila v Mednarodno gimnastično zvezo in ta ji je ob zletu dodelila tudi organizacijo svetovnega prvenstva v gimnastiki oziroma organizacijo »mednarodne telovadne tekme«.

S posvetom smo želeli osvetliti raziskovalno stanje zgodovine sokolstva in na ta način obeležiti ustanovitev in razvoj prvega sokolskega društva na Slovenskem, prehod v moderno nacionalno in telesnovzgojno gibanje, obenem pa smo odprli kar nekaj novih tem in poudarili zgodovinski pomen sokolstva in sokolske dediščine, ki se je po

drugi vojni nadaljevala prek telovadbe ali gimnastike in društev Partizana. Treba je poudariti, da sokolska zgodba v zgodovini pisanja ni neraziskana, o njej je obširneje pisal že Drago Stepišnik (Telovadba na Slovenskem, 1974), resda pa nadaljnjih sintez z izjemami zgodovinopisje ne beleži. Organiziranje Južnega Sokola je pomembna zgodovinska prelomnica. Južni Sokol ni bil le znanilec moderne ideje telesne vadbe in telesne vzgoje, ampak tudi temelj oblikovanja telesnokulturnega življenja na Slovenskem, ki sta ga pozneje v desetletjih pred prvo svetovno vojno dopolnila planinstvo in šport. Mreža sokolskih društev je v dese-

tletjih pred prvo vojno narasla in leta 1905 je bila ustanovljena Slovenska sokolska zveza, ta pa se je 1907 včlanila v Mednarodno gimnastično zvezo in zastopala slovensko telovadbo in slovenstvo na svetovnih prvenstvih in vsesokolskih slovanskih zletih in to v času, ko je Slovenija obstajala le kot nacionalno-politična programska zahteva Zedinjena Slovenija. Poleg telovadbe je sokolstvo gojilo tudi prosvetno dejavnost ter v času borbe za nacionalno emancipacijo prevzelo odgovorno nalogo vzgoje slovenske mladine v slovenskem duhu. S koncem prve svetovne vojne, prevratom leta 1918 in organiziranjem jugoslovanske države, so se slovenski sokoli združili s hrvaškimi in srbskimi v Jugoslovansko sokolsko zvezo. V tekmovalnem pogledu so jugoslovanske telovadne vrste z redkimi izjemami zastopali sokoli iz slovenskih društev (Leon Štukelj, Josip Primožič, Peter Šumi in drugi). Ob okupaciji leta 1941 je sokolstvo podprlo upor, z osvoboditvijo 1945 pa so bili temelj organiziranja prosovjetske 'fizkulture'. Ta tip organiziranosti je veljal do Informbiroja 1948, nakar je bila organizirana Telovadna zveza, ki pa se je poimenovala Partizan.

Zgoraj navedena kratka zgodovina je bila tudi iztočnica posveta. Na posvetu je obdobje sokolstva do prve svetovne vojne obravnaval mag. Jože Podpečnik, ki se je s sokolstvom podrobneje seznanil in ga raziskoval že v času podiplomskega študija. Tržaški kolega dr. Milan Pahor se je osredotočil na sokolstvo na Tržaškem, ki ga je poleg dr. Pahorja v zadnjih desetletjih podrobneje raziskoval in raziskal žal pokojni »profesor« Bojan Pavletič. Doktorski študent Aleš Šafarič je odprl temo rekatolizacije in sokolstva na Slovenskem. Vročna tema, ki se je razplamtela po razhodu enotnega slovenskega politično-kulturnega tabora na liberalce in klerikalce in ko je Sokol v

očeh klerikalnega tabora močan liberalni kulturni dejavnik na Slovenskem. Češkega Sokola, ki je bil vlečni konj med slovanskimi sokoli in je imel močno oporo v slovenskem sokolstvu, naj bi predstavil kolega iz Prage dr. Marek Waic, ki pa se zaradi bolezni žal ni mogel udeležiti posveta; njegov referat je bil prebran. O sokolskem utemeljitelju in sokolski avtoriteti Miroslavu Tyršu je spregovoril dr. František Kolar (iz Prage), medtem ko je dr. Zrinko Čustonja (Zagreb) predstavil hrvaško sokolstvo ter pri tem poudaril tudi zgodnje stike med zagrebškim in ljubljanskim sokolstvom. Kratko o srbskem in nato o jugoslovanskem obdobju sokolstva s poudarkom na sokolsko (liberalno)-klerikalnem konfliktu je spregovoril dr. Nikola Žutić (Beograd), ki je orisal vpetost sokolstva v napeti jugoslovanski politični vsakdan, zlasti v tridesetih letih po atentatu na kralja Aleksandra in nastopu vlade Milana Stohjadinovića, ko je bil notranji minister katoliški prvak dr. Anton Korošec. O jugoslovanskem združevanju in poddržavljanju sokolstva po šestojanuarski diktaturi kralja Aleksandra (1929) pa je razpravljala dr. Tomaž Pavlin. Poleg teh tem so bile predstavljene nekatere pomembne osebnosti. Dr. Zvonka Zupanič Slavec je predstavila Ivana Oražna, zdravnika in starosta (danes bi rekli predsednik) slovenskega in jugoslovanskega sokolstva, ki je žal prezgodaj umrl (1921), a zato vodil občutljivo združevanje slovenskih, hrvaških in srbskih sokolov v Jugoslovansko sokolsko zvezo takoj po prvi svetovni vojni. Leta 1924 je vodenje sokolstva prevzel Engelbert Gangl, pesnik, pedagog, in bil na čelu sokola vse do leta 1939 – njega je orisal dr. Iztok Durjava. Sokolsko strokovno področje je bistveno zaznamoval Viktor Murnik, je poudaril dr. Ivan Čuk in ga označil za očeta slovenske telesne kulture. Murnik je vodil tudi večino telovadnih vrst na mednarodnih tekmovanjih (olimpijskih igrah in

svetovnih prvenstvih), na drugi strani pa bil plodovit ustvarjalec telovadnih koreografij. Obenem je dr. Čuk opozoril na aktualno napačno interpretiranje, da je termin telesna kultura komunističnega oziroma sovjetskega izvora, kar naj bi bilo tudi eno od opravičil za opustitev izraza in terminološki prehod na šport, ki pa je bil v obravnavanem obdobju ožji pojem. Kolega Čuk je v svojem kronološkem nizanju dejstev stroko izzval, da je »dejstvo torej, da so si pretekli slovenski športologi etimologijo in pomen izraza telesna kultura preprosto izmislili«. Prav tako je posvet odprl vprašanje sokolstva med drugo vojno in dr. Vida Deželak Barič je predstavila dvojnost sokolstva na Slovenskem, na eni strani so bili ustanovna skupina OF, na drugi pa del jugoslovanske vojske v domovini pod vodstvom Draže Mihajlovića. Prav tako je opozorila na mnenje komunistov v OF, ki so priznavali, da so v OF njihove najmočnejše zveze ravno s sokoli. O pomenu sokolstva za razvoj šolske telesne vzgoje v jugoslovanski državi je referiral dr. Gregor Starc, medtem ko je Jasna Novak Nemec odkrivala povezavo slovenskih starejših skladateljev s sokolstvom, saj so bile pomemben sestavni del sokolske telovadbe tudi sokolske koreografije ali telovadni plesi, kot so jih lahko tudi poimenovali, na taborjenjih, ki jih je sokolstvo pričelo uvajati v tridesetih letih in so z njimi nadaljevali tudi v času Partizana, pa je bila pesem sestavni del taborjenja.

Ob priliki posveta je bila pripravljena priročna zbirka povzetkov referatov, zato pa so referenti po posvetu pripravili razprave, ki bodo izšle v monografiji v letošnjem letu.

dr. Tomaž Pavlin, doc.

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport,
Gortanova 22, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: tomaz.pavlin@fsp.uni-lj.si